
Kurt, Nagihan (2022). "Covid-19 Pandemisi Sürecinde Hastalığa Yakalanan Bireyler ve Temaslılarına Yönelik Damgalama". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. S. 11, s. 215-237.

COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE HASTALIĞA YAKALANAN BİREYLER VE TEMASLILARINA YÖNELİK DAMGALAMA¹ STIGMATIZATION of COVID-19 PATIENTS AND THEIR CONTACTS DURING THE PANDEMIC

Yüksek Lisans Öğr. Nagihan KURT*
İzmir Bakırçay Üniversitesi
nagihankurt35@gmail.com

Öz

Bu çalışmanın amacı Covid-19 ve damgalama ilişkisinin incelenmesidir. Bu çerçevede literatür bölümünde salgın hastalıkların ortaya çıkışı ve tarihte pandemiler ve etkileri araştırılmıştır. Daha sonra salgın hastalık ve damgalama ilişkisi tarihten örneklerle açıklanmıştır. Araştırma kapsamında Covid-19 ve damgalama ilişkisinin incelenmesi amacı ile literatüre uygun olacak şekilde yapılandırılmış açık uçlu görüşme formu hazırlanmış ve kartopu örnekleme tekniği ile ulaşılan 7 kadın ve 5 erkek katılımcıyla görüşme yapılmıştır. Görüşmeler pandemi nedeni ile görüntülü sohbet uygulamaları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler çözümlendikten sonra bulgular "Hastalığa Yakalanan Kişilere ve Yakınlarına Yönelik Dışlayıcı

¹İzmir Bakırçay Üniversitesi, Sosyoloji Yüksek Lisans Programı'nda yer alan Sağlık Sosyolojisinde Güncel Gelişmeler Dersi kapsamında bu çalışmayı gerçekleştirmeme olanak sağlayan saygıdeğer hocam Doç. Dr. Selin Atalay'a ve bu süreçte desteklerini esirgemeyen saygıdeğer hocam Doç. Dr. Çağrı Eryılmaz'a teşekkürü bir borç bilirim.

* ORCID: orcid.org/0000-0003-3798-9919

Söylemler ve Damgalama”, “Çinlilere Yönelik Damlama Söylemleri” ve “Covid-19 ve Komplo Teorileri” olmak üzere üç kategori altında doğrudan alıntılar ile birlikte sunulmuştur. Komplo teorileri bu araştırmanın konusu olmamakla birlikte önümüzdeki araştırmalara ve araştırmacılara kaynaklık etmesi amacı ile bulgulara eklenmiştir. Sonuç olarak görüşmeler sırasında hastalığa yakalanmış kişilerin ve temaslarının yalnızca bir hastalığa yakalandıkları için yahut bir hastanın yakını oldukları için damgalamaya maruz kaldıkları gözlemlenmiştir. Çinliler damgalanan bir diğer grup olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Pandemi, Damgalama, Salgınlar, Tarihte Pandemiler, Pandemi ve Damgalama, Yapılandırılmış Açık Uçlu Görüşme

Abstract

The aim of this study is to examine the relationship between Covid-19 and stigma. In this context, the emergence of epidemic diseases and pandemics in history and their effects were investigated in the literature section. Then, the relationship between epidemic disease and stigmatization is explained with examples from history. Within the scope of the research, a semi-structured interview form in accordance with the literature was prepared in order to examine the relationship between Covid-19 and stigmatization, and 7 female and 5 male participants were interviewed by snowball sampling technique. Interviews were conducted over video chat applications due to the pandemic. Findings show three categories as "Exclusionary Discourses and Stigmatization Against Persons Caught Illness and Their Relatives", "Drip Discourses Against Chinese" and "Covid-19 and Conspiracy Theories". Although conspiracy theories are not the subject of this research, they have been added to the findings in order to be a source for future studies and researchers. As a result, during the interviews, it was observed that the infected people and their contacts were stigmatized just because they had a disease or because they were relatives of a patient. The Chinese were another group that was stigmatized.

Keyword: Covid-19, Pandemic, Stigma, Epidemic, Pandemics in History, Pandemic and Stigma, Structured Open-Ended Interview

Giriş

Tarım devrimi ile birlikte yerleşik hayata geçiş sağladığı refah yanında salgın hastalıklar gibi pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. İnsan toplulukları yerleşik hayata geçmeden önce göçebe şekilde yaşamakta ve küçük gruplar halinde hareket

etmekte, atıklarını da geride bırakabilmekteydi. Fakat insan toplulukları yerleşik hayata geçtikten sonra nüfus hızla artmaya başladı. İnsanların sınırlı bölgelerde kalabalık gruplar halinde yaşamaya başlaması, artı ürünü depolamak için ambarların inşa edilmesi, kanalizasyon sistemlerinin yaygınlaşması ve insanların atıklarını geride bırakamamaları gibi faktörler hastalıkların hızlı yayılımına sebep olmuştur. Bu durumun sonucunda epidemi ve pandemiler ortaya çıkmıştır.

Geçmişte Justinyen Vebası, Kara Ölüm, Üçüncü Veba Salgını, Kolera, İspanyol Gribi, Hong Kong Gribi, Asya Gribi, AIDS gibi tarihin seyrini değiştiren ve insanlık için yıkıcı etkileri olan pek çok salgın yaşanmıştır. Yalnızca Kara Ölüm milyonlarca insanın ölümüne sebep olmuştur. Ölümün yanı sıra bu salgın tarihin seyrini de değiştirmiş, Roma İmparatorluğu ve feodalizmin yıkımını hızlandırmış, kapitalizme giden yolun önünü açmış, dinde reform hareketlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Artvinli, 2020: 44-45).

21. yüzyılın en büyük pandemisi ise Covid-19 pandemisidir. Çin'in Huabei bölgesinde, başkent Wuhan'da 2019 yılının aralık ayında ortaya çıkan Koronavirüs salgını yeni bir Koronavirüs olarak tanımlandı ve hastalığın bulaş oranı 2020 yılının ocak ayında hızla artmaya başladı. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından Covid-19 olarak tanımlanan bu hastalık, kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Ortaya çıkan yeni Koronavirüs, bilinen yedinci Koronavirüstür. Kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alan virüsün Türkiye'deki ilk vakası 11 Mart 2020 tarihinde tespit edildi ve ilk ölümlü vaka 17 Mart 2020 tarihinde duyuruldu (Samancı, 2019: 6)

Salgın dönemleri zenofobinin (yabancı düşmanlığı) yayılmasında etkindir. İnsanlar ani ortaya çıkan ve sebebi bilinmeyen hastalıklarda bir günah keçisi bulma eğilimindedirler. Bu nedenle salgın hastalık dönemleri damgalama söylemlerini de beraberinde getirmektedir. Damga Kuramı Erving Goffman tarafından sembolik etkileşimci perspektifle geliştirilmiş bir kuramdır. Damga bireyi kamusal alanda itibarsızlaştıran ve kendisinden kaçınılması gereken bir konuma getirmektedir. Bulaşıcı hastalıklar ve damga ilişkisi de tarihi salgınlar tarihi

kadar geriye gitmektedir. Antik Yunan döneminden itibaren veba gibi bulaşıcı hastalıkların işlenen günahların bir sonucu olarak ortaya çıktığı ve hastalığın bireylerin bu dünyadaki cezaları olarak görüldüğü bilinmektedir. Sağlık alanında damgalama ise en basit tanımı ile bireylerin hastalıkları yüzünden ayrımcı tutum ve davranışlara ve nefret söylemlerine maruz kalmasına neden olmaktadır. Özellikle bulaşıcı hastalıklar söz konusu olduğunda bireyler gerçeği yansıtmayan düşünceler geliştirebilmekte ve bu durum hastalığa yakalanan bireylerin olumsuz tepkilerle karşılaşmalarına yol açmaktadır (Ertem, 2020: 135). Covid-19 pandemisi de ilk ortaya çıktığı günden itibaren damgalama söylemlerini beraberinde getirmiştir. Azınlık ve dezavantajlı gruplar hedef gösterilmiş, bireyler yalnızca hastalıkları yüzünden suçlanmıştır. Damgalama, toplumsal hayattan dışlanmanın yanında bireylerin sağlık yardımlarını reddetmelerine de neden olabilmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri Hastalık Koruma ve Kontrol Merkezi (Centers for Disease Control and Prevention) damgalanan gruplarla odak görüşmeleri yapılarak hangi durumlarda ve ne tür kanallardan etkilendiklerinin tespit edilmesi ve böylece ileriye dönük tedbirlerin alınmasını önermektedir (CDC'den aktaran Ertem, 2020: 137). Bu bağlamda çalışma kapsamında hastalığa yakalanan bireyler ve temaslı bireyler ile görüşmeler gerçekleştirilmiş ve hastalığa yakalanan bireylerin hangi durumlarda ve nasıl damgalamaya maruz kaldıklarının araştırılması amaçlanmıştır.

1. Tarihte Pandemiler

İnsan toplulukları tarım devrimi ile yerleşik hayata geçmeye başladıktan sonra refah seviyesini artırmayı başarmışlardır. Ancak yerleşik hayata geçiş sağladığı refahın yanında salgın hastalıklar gibi pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Tarım devriminden önce insanlar küçük gruplar halinde hareket etmekte, göçebe bir yaşam sürdükleri için çöplerini geride bırakabilmekteydi. Fakat yerleşik hayata geçişle birlikte nüfus artışı, kanalizasyon sistemlerinin inşa edilmesi, tahıl ambarları ve atıkların geride bırakılmaması gibi faktörler hastalıkların hızlı yayılımına sebep oldu. Bu durum epidemiy ve pandemilerin ortaya

çıkmasına zemin hazırladı. Nüfusun belli bir bölgede sürekli ve kalabalık topluluklar halinde yaşamaya başlaması, bu durumun sonucunda atıklarının arkalarında bırakamamaları ve hayvanların evcilleştirilmesi gibi faktörler epidemi ve pandemilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Epidemi sözcüğü Yunanca “*epi*” (üzerinde) ve “*demos*” (insanlar) sözcüklerinin birleşiminden türetilmiştir. Bir hastalığın epidemi olarak tanımlanabilmesi için belli bir bölgede ortaya çıkması ve belli bir insan popülasyonu üzerinde etkili olması, hastalığın beklenenin üzerinde bir etki göstermesi gerekmektedir. Pandemi sözcüğü ise Yunanca “*pan*” (tüm) ve “*demos*” (insanlar) sözcüklerinden türetilmiştir. (Tunç ve Atıcı, 2020: 361). Bir hastalığın pandemi olarak tanımlanabilmesi için, küresel düzeyde etkili olması, kısa sürede hızla bulaşarak yayılması, mevsimlerden bağımsız seyretmesi, mutasyonlar sonucu yenilenen virüsler ile ortaya çıkması, ölümcül sonuçlar doğurması ve popülasyonun hastalığa karşı bağışıklığının çok zayıf olması yahut hiç olmaması gerekmektedir (Özkoçak ve diğerleri, 2020: 1186).

Tarihte etkileri insanlık için oldukça yıkıcı olan bölgesel ve küresel çapta ortaya çıkan pek çok salgın görülmüştür. Salgın hastalıkların tarihi milat öncesine kadar gitmektedir. Tarihte bilinen ilk salgınlar milattan önce ortaya çıkan çiçek salgınlarıdır (Yıldırım,2020:1334). Tarihte etkileri en yıkıcı olan salgınlardan birisi ise veba salgınlarıdır. Mısır’da 541 yılında ortaya çıktığı bilinen ve “*Jüstinyen Vebası*” olarak adlandırılan ilk veba pandemisi tüm dünyada etkili olmuş ve büyük yıkımlara neden olmuştur. Tahminlere göre pandemi Kuzey Avrupa’da nüfusun yarısının ölümüne neden olmuştur. 1347 yılında ortaya çıkan ve “*Kara Ölüm*” olarak adlandırılan veba pandemisi ise Çin ve Orta Asya’da başlamış ve Avrupa’da nüfusun üçte birinin ölümüne neden olmuştur (Parıldar ve Dikici, 2020: 3). Bu dönemde yoksul halkın kötü beslenme koşulları ve farelerle iç içe toprak evlerde yaşamaları ve salgından kaçacak imkanlarının olmaması gibi faktörler, yoksul halkın salgından daha çok etkilenmesine neden olmuştur. Zenginler farelerin girmesi ve barınması zor olan taş evlerde yaşıyorlardı ve şehir dışına kaçacak imkanları bulunuyordu. Kara ölüm döneminde zenginler salgından kaçmak

için şehir dışında evler almış ve eski evlerine dönmek için önce yoksul bir insanı evlerine yerleştirip eğer ölmezse evlerine geri dönmeye başlamışlardır (Nikiforuk, 2018'den aktaran Artvinli, 2020: 45).

İnsanlar hastalığın nedenini anlayamadıkları için ölümlerin sebebini ilahi güçler, büyüler ve yaşamda işlenen günahlarla ilişkilendirmişlerdir. Ölümlerin giderek artması ve buna karşın din adamlarının şehir dışına kaçması klisenin otoritesinin sarsılmasına neden olmuştur (Nikiforuk, 2018'den aktaran Artvinli, 2020: 45-46). Kara veba tarihin seyrini değiştirmiş, Roma İmparatorluğu'nun ve feodalizmin yıkımını hızlandırmış, dinde reform hareketlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Tarihteki son veba pandemisi ise 19. Yüzyılda ortaya çıkan "Üçüncü Veba Salgını"dır (Artvinli, 2020: 44).

Tarihte büyük ve yıkıcı etkileri olan bir diğer pandemi de kolera salgınıdır. Su ile bulaştığı bilinen ve akut ishale neden olan kolera ilk olarak 1817 yılında Asya'da ortaya çıkmış ve milyonlarca kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Tarihte büyük kolera pandemisi yaşanmıştır (Yolun, 2012: 33). Salgın dönemi gerçekleşen savaşlarda ölen insan sayısının, kolera yüzünden ölen insan sayısından daha az olduğu görülmüştür (Tunç ve Atıcı, 2020: 341). Kolera salgınının neden olduğu felaket, toplum sağlığı uygulamalarının kurulmasını sağlamıştır. Çiçek salgını ise tarihte bilinen en eski ve en fazla ölüme neden olan pandemidir. Temas yolu ile bulaşan çiçek hastalığının 300 ile 500 milyon insanın ölümüne neden olduğu ve Avrupa'da her üç çocuk ölümünden birinin çiçek yüzünden gerçekleştiği tahmin edilmektedir. 1786 yılında Dr. Edward Jenner tarafından çiçek aşının bulunması ile birlikte çiçek hastalığı 19. Yüzyılın sonlarına doğru etkisini yitirmeye başlamıştır. Tarihte bulunan ilk aşı çiçek aşısıdır (Parıldar ve Dikici, 2020: 4-5).

İspanyol Gribi (H1N1) olarak bilinen grip salgını ise 1918-1920 yılları arasında tüm dünyayı etkisi altına almış ve elli milyondan fazla insanın ölümüne sebep olmuştur. I. Dünya Savaşı'nın son dönemlerinde ortaya çıkan virüs askerlerin evlerine dönmeye başlaması ile tüm dünyada hızla yayılmıştır. Bir diğer yandan savaş döneminde beslenme koşullarının yetersiz olması, sağlık

hizmetlerine erişimin güç olması, hijyen koşullarının sağlanamaması gibi faktörler de virüsün hızla yayılmasında etkili olmuştur. Genç, yaşlı, çocuk ayırt etmeyen virüs Amerika'da çok hızlı yayılmış sosyal hizmetlerin çökmesine neden olmuştur. Hindistan nüfusunun yüzde dördünü İspanyol Gribi yüzünden kaybetmiştir. Beyaz maske kullanımı ise bu dönemde görülmeye başlanmıştır (Yolun, 2012: 76). Tarihte görülen ikinci büyük grip pandemisi ise İspanyol Gribi'nin bir başka türü olan Hong Kong Gribi'dir. Hong Kong Gribi (H3N2) 1968 yılında ortaya çıkmış ve bir milyondan fazla insanın ölümüne neden olmuştur. 1975 yılında Çin'de ortaya çıkan Asya Gribi'nin (H2N2) etkisi ise on yıldan fazla sürmüş ve dört milyondan fazla insanın ölümüne sebep olmuştur (Ceyhan, 2006: 8184'ten aktaran Yıldırım, 2020: 1339).

İlk kez 1976 yılında Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde tanımlanan AIDS hastalığı ise 200'den fazla ülke ve bölgede etkili olmuş ve milyonlarca insanın ölümüne neden olmuştur. AIDS salgını yüzünden yalnızca Amerika'da 500.000'den fazla insan hayatını kaybetmiştir ve bu rakam Amerika tarihi boyunca savaşlar yüzünden ölen asker sayısından fazladır. HIV (bağışıklık yetmezliği virüsü) virüsü, bağışıklık sistemini çökerterek, AIDS hastalığına neden olmaktadır. Hastalık özellikle gelişmekte olan ülkelerde hızla yayılmıştır. AIDS bugün tüm dünyada ölüm nedenleri arasında ilk beş sırada yer almaktadır (Parıldar ve Dikici, 2020: 7). Hastalığın en yaygın bulaş nedenleri ise cinsel temas, kan ve anneden fetüse geçiş olarak tanımlanmaktadır (Ergin, 1995: 128). Fakat AIDS'in bir salgın olarak kabul edilmesi tarihte diğer salgın hastalıklarda olduğu kadar hızlı gerçekleşmemiştir. Hastalığın cinsel yolla bulaşması, hastalığa yakalanan bireylerin suçlu kabul edilmesine neden olmuş ve bu yüzden AIDS'in bir salgın olarak tanımlanması diğer salgın hastalıklara oranla daha uzun bir zaman almıştır.

21. yüzyılın en büyük pandemisi ise şu an içerisinde bulunduğumuz Covid-19 pandemisidir. Çin'in Huabei bölgesinde, başkent Wuhan'da 2019 yılının aralık ayında ortaya çıkan Koronavirüs salgını yeni bir Koronavirüs olarak tanımlandı ve hastalığın bulaş oranı 2020 yılının ocak ayında hızla artmaya

başladı. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından Covid-19 olarak tanımlanan bu hastalık, kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Ortaya çıkan yeni Koronavirüs, bilinen yedinci Koronavirüstür. Kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alan virüsün Türkiye'deki ilk vakası 11 Mart 2020 tarihinde tespit edildi ve ilk ölümlü vaka 17 Mart 2020 tarihinde duyuruldu (Samancı, 2019: 6). Covid-19 salgınının etkileri eğitimden sağlığa, ekonomiden politikalara her alanda ve küresel çapta kendisini göstermektedir. Salgın milyonlarca insanın ölmesine sebep olmuş, pek çok ülkede eğitim ve sağlık sistemlerinin ve ekonominin çökmesine yol açmıştır. Tüm dünyada maske mesafe ve hijyen önlemlerinin yanı sıra dönem dönem tam kapanma politikaları uygulanmış ve uygulanmaya devam edilmektedir. Geldiğimiz noktada hastalığa karşı aşı geliştirilmiş olmasına rağmen salgın hala devam etmektedir. Aşının patent, ulaşım ve dağıtım sorunu yüzünden önümüzdeki birkaç yıl daha salgının süreceği öngörülmektedir.

2. Salgın Hastalıklar ve Damgalama

222

Tarihte, Yunanlılar damgayı ilk kullananlar olmuştur. Yunanlılar, normal dışı ve kötü durumları ifade etmek amacı ile 'bedensel işaret'i kullanan ilk ulustur. Yunanlılar, bireylerin bedenlerine kazıdıkları işaretler ile bu bireylerin suçlu, köle ya da hain olduklarını tüm topluma göstermekteydiler. Böylece işaretlenen birey kamusal alanda kendisinden kaçınılması gereken bir konuma gelmekteydi (Goffman, 2014: 27-28).

Damga Kuramı Erving Goffman tarafından sembolik etkileşimci perspektifle geliştirilmiş bir kuramdır. Damga kuramı suçla değil, toplumun suçluya bakışı ile ilgilenen bir kuramdır. Goffman 'damga'nın üç türünden söz etmektedir. Bunlardan ilki fiziksel deformasyonlardan kaynaklanan damgalamadır. İkinci damgalama türü ruh bozuklukları, eşcinsellik, bağımlılık gibi "doğal olmayan tutkular", "sapkın davranışlar", "ahlaksızlık" ve "katı inançlara" yönelik damgalamadır. Son damga türü ise ırka, ulusa, soya, dine yönelik etnolojik damgadır. Damga toplumlarda "normal" ve "anormal" ayrımı ile ortaya çıkmaktadır. Toplumlar da damgalı olanlar anormal, henüz damgalanmamış olanlar ise

normal olarak addedilmektedir. Damga hemen her alanda bireyi itibarsızlaştıran bir niteliğe sahiptir (Goffman, 2014: 30-31).

Damga kavramı belirsiz bir şekilde tanımlanmaktadır ve genellikle bireye yönelik kullanılmaktadır. Bu nedenle Link ve Phelan Goffman'ın damga kuramını genişleterek "*Conceptualizing Stigma*" (Damganın Kavramsallaştırılması) isimli makalelerinde damganın 4 niteliğini tanımlamışlardır. Link ve Phelan'ın tanımlamasına göre damgaya giden süreçte ilk olarak bireysel farklılıklar fark edilmekte (*etiketleme*), bu farklılıklar toplum tarafından olumsuz görülmekte (*stereotipleştirme*), damgalanan grup dışlanmakta (*ayırma*) ve sonuç olarak damgalanan birey ve gruplar toplumsal statü ve güç kaybına uğramaktadırlar (*statü kaybı ve ayrımcılık*) (Link ve Phelan, 2001: 363-385).

Sağlık alanında damgalama ise en basit tanımı ile hastalığa yakalanan bireylerin, hastalıkları yüzünden suçlanmaları anlamına gelmektedir. Bireyler, hastalıkları yüzünden olumsuz tutumlarla karşılaşmakta, toplumda itibarsızlaştırılmakta ve kamusal alandan dışlanmaktadır. Özellikle bulaşıcı hastalıklar söz konusu olduğunda bireyler gerçeği yansıtmayan düşünceler geliştirebilmekte ve bu durum hastalığa yakalanan bireylerin olumsuz tepkilerle karşılaşmalarına yol açmaktadır (Ertem, 2020: 135). Bulaşıcı hastalıklar ve damga ilişkisi de tarihi salgınlar tarihi kadar geriye gitmektedir. Antik Yunan döneminden itibaren veba gibi bulaşıcı hastalıkların işlenen günahların bir sonucu olarak ortaya çıktığı ve hastalığın bireylerin bu dünyadaki cezaları olarak görüldüğü bilinmektedir.

Salgın dönemleri zenofobinin (yabancı düşmanlığı) yayılmasında etkindir. İnsanlar ani ortaya çıkan ve sebebi bilinmeyen hastalıklarda bir günah keçisi bulma eğilimindedirler. Tarih boyunca salgın dönemlerinde bir ırkın, ulusun, bir dine mensup topluluğun, azınlıkların, belli sınıfların suçlandığı görülmektedir. Örneğin, veba salgını ortaya çıktığında

Yahudiler kuyu sularına zehir karıştırdıkları öne sürülerek günah keçisi ilan edilmiş ve bu dönemde işkence ve ölümlerle cezalandırılmışlardır (Hays, 2005'ten aktaran Atalay, 2020: 9).

Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde veba salgınları döneminde günah keçisi ilan edilen bir diğer azınlık grup da Romanlar olmuştur. 1630 yılında ortaya çıkan veba salgınında ise İspanya'da Fransızlar suçlanmış 'zehir saçanlar' olarak addedilmişlerdir (Price-smith, 2008'den aktaran Artvinli, 2020: 47). Osmanlı'da ise veba salgını döneminde zina mekânı olarak görülen 'bekar odaları' günah keçisi ilan edilmiş, hastalığın buradan yayıldığı düşünülmüş ve bu mekanlar yakılmış, burada yaşayan bekarlar cezalandırılmıştır (Turna, 2011: 33). Amerika'da ortaya çıkan tifüs, veba, kolera gibi salgınlarda ise İtalyanlar ve Meksikalılar suçlanmıştır. SARS salgını döneminde damgalanan ırk ise Çinliler olmuştur. Çiçek ve veba salgınlarında da Çinliler hedef gösterilmiştir (Artvinli, 2020: 47-48). Çinliler salgın hastalık dönemlerinde pek çok kez damgalamaya maruz kalmışlardır.

Literatürde Covid 19 ve damgalama ilişkisini inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Yılmaz ve diğerleri (2021) yayımladıkları bir çalışmada Covid-19 ve damgalama ilişkisini teorik olarak incelenmişlerdir ve çalışmalarında ağırlıklı olarak sağlık çalışanlarının damgalanmasına ve sonucunda yaşadıkları sorunlara odaklanmışlardır. Manas ve Manas (2021) da Covid-19 döneminde sağlık çalışanlarının kendilerine ve başkalarına yönelik damgalama yapıp yapmadıklarını araştırmak amacı ile 135 kadın, 110 erkek olmak üzere toplamda 245 katılımcı ile anket yaparak elde ettikleri verileri SPSS ile analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda sağlık çalışanlarının kendilerine ve başkalarına karşı olumsuz tutumlar geliştirerek damgalama yaptıklarını raporlamışlardır. Yaşar ve Avcı (2020) ise yaşlılık ve damga ilişkisini incelemişlerdir. Çalışma kapsamında yaşlı bireylerin damgalanmasını incelemek amacı ile 16 gazete haberini Maxqda (sosyal bilimler için bir analiz programı) aracılığı ile çözümlenmişlerdir. Böylece Covid-19 ile birlikte değişen yaşlılık algısını ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda Covid-19 ile birlikte yaşlı bireylere yönelik tutum ve davranışların değiştiğini ve yaşlıların damgalama söylemlerine maruz kaldıklarını raporlamışlardır.

Bhanot ve diğerleri (2021) Hindistan'da Covid-19 ve damgalama ilişkisini incelemek amacı ile çevrimiçi ve yazılı

basında yayımlanan haberleri içerik analizi yöntemi ile çözümlenmişlerdir. Analiz sonucunda Covid-19 sürecinde Hindistan'da mevcut olan ötekileştirme durumunun ve ırk, sınıf ve dine dayalı önyargıların arttığını raporlamışlardır. Zolnikov ve Furio (2020) pandemi sırasında ilk müdahale ekiplerinin (sağlık görevlileri, itfaiyeciler, polisler vb.) damgalanmasının olumsuz etkilerini araştırmak amacı ile dünya çapında 31 ilk müdahale görevlisi ile yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirmişlerdir. Görüşmeler sonucunda ilk müdahale ekiplerinin damgalama nedeni ile kaygılarının arttığını, kendilerini enfekte olmuş ve kirlenmiş hissettiklerini, aile ve arkadaşları tarafından destek ve anlayış eksikliği yaşadıklarını, tecrit edilmiş hissettiklerini belirterek üzüntü ve endişeye kapıldıklarını bildirmişlerdir.

Görüldüğü üzere literatürde Covid-19 ve damgalama ilişkisini inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Fakat konu hakkındaki araştırmalar ağırlıklı olarak sağlık çalışanlarının ve azınlık grupların damgalanması üzerine yoğunlaşmaktadır. Hastalığa yakalanan bireylerin ve temaslılarının hangi kanallar aracılığı ile ve nasıl damgalandıklarını ve sonucunda sosyal çevrelerinde maruz kaldıkları olumsuz tutum ve davranışları raporlayan çalışmalar yetersiz görünmektedir.

2.1. Covid-19 ve Damgalama

Çin'in Huabei bölgesinde, başkent Wuhan'da 2019 yılında ortaya çıkan Koronavirüs salgını hızla yayılarak kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Salgın ilk ortaya çıktığı günden itibaren damgalamayı da beraberinde getirmiştir. Tarihteki pek çok pandemi örneğinde görüldüğü üzere Covid-19 pandemisinde de damgalanan gruplar görülmektedir. "Covid-19 pandemisi ve damgalama ilişkisinin üç nedeni bulunmaktadır: Yeni olan ve hala bilinmeyen birçok hastalık olması, hastalığın çok yeni olması ve bilinmeyenden korkulması ve bu korkunun diğerleri ile ilişkilendirilmesinin kolay olması. Bu üç faktör damgalayıcı söylemleri beslemektedir" (CCOHS'den aktaran Ertem, 2020: 136).

Günümüzde damgalama süreci medya etkisi ile birlikte büyük bir hız kazanmıştır. Asılsız bilgiler medya aracılığı ile hızla

dolaşıma sokulmakta ve büyük kitlelere ulaşabilmektedir. “İnfodemi” (bilgi salgını) olarak literatürde yer bulan bu durum damgalama söylemlerini artırmaktadır (Yılmaz ve diğerleri, 2021: 51). Siyasi figürler de damgalamaya yönelik söylemlerin hızla yayılmasında etkili olmaktadır. Amerika’nın eski başkanı Donald Trump, ortaya çıkan Koronavirüs’ü “Chineseevirus” olarak tanımlamış ve Trump’ın bu söylemi pek çok ülkede ulusal kanallarda yayınlanmıştır. Virüsün Çin’de ortaya çıkması ve medyada Çinlilerin hedef gösterilmesi Çinlilere yönelik damgalama söylemlerinin yayılmasına neden olmuştur. Koronavirüs pandemisi sürecinde damgalamaya maruz kalan bir diğer grup yaşlılar olmuştur. Yaşlılar pandemi sürecinde alınan tedbirlere uymamakla itham edilmiş ve hastalığı yaymakla suçlanmışlardır (Soysal, 2020: 295). Salgın sürecinde damgalamaya maruz kalan bir diğer grup da mülteciler olmuştur. Suriyeli mülteciler başta olmak üzere mültecilere yönelik ayrımcı söylemler ve nefret suçları medyada dolaşıma sokulmuştur. Virüs sürecinde yurtdışından ülkeye dönenler de ayrımcı söylemlere maruz kalmışlar, hastalığı ülkeye taşımakla suçlanmışlardır. Özellikle umreden dönenler hastalığın yayılmasında sorumlu tutulmuş ve damgalanmışlardır. Yoksul bireyler de “cehalet”le ve virüsü yaymakla suçlanmış, ayrımcı söylemlerle karşılaşmışlardır. Sağlık çalışanları da bu süreçte hedef gösterilen bir başka grup olmuştur (Başterzi ve diğerleri, 2020: 418-419).

Salgın sürecinde ayrımcı söylemlere maruz kalan ve damgalanan bir diğer grup da hastalığa yakalananlar, onların yakınları ve temaslıları olmaktadır. Bireyler yalnızca hastalığa yakalandıkları için sosyal çevrelerinden dışlanabilmekte, iş yerlerinde ayrımcı tutumlara maruz kalabilmekte ve nefret söylemleri ile karşı karşıya gelebilmektedirler. Damgalanan bireyler tedavi arayışlarından vazgeçebilmekte, hastalık şiddetlenene kadar sağlık yardımlarını reddedebilmektedirler. Bireyler, damgalanan kişilerden korkup, damgalanan gruplara yönelik sözel ve fiziksel şiddet uygulayabilmektedirler (Yılmaz ve diğerleri, 2021: 47).

Amerika Birleşik Devletleri Hastalık Koruma ve Kontrol Merkezleri (CDC) tarafından Covid 19 pandemisi sürecinde damgalamayı önlemek amacı ile yedi maddelik bir kontrol listesi yayınlanmıştır. CDC tarafından konuya yönelik:

“(i) Hastalık yayılımının coğrafi tanımlamalarından kaçınılması, (ii) Salgınla ilgili eğitim içeriği ve iletişim materyallerinde belirli bir etnik grubun kullanılmaması, (iii) Medyanın damgalama riski içeren ve tek bir hedef kitleyi işaret eden içeriklerde yayın yapmamaya özen göstermesi, (iv) İnsanların gerektiğinde hızla bilgiye ulaşabilecekleri sistemlerin kurulması ve böylece gerçek dışı bilgilerin önüne geçilmesi, (v) Damgalama riskini düzenli olarak gözlemleyerek takip eden bağımsız kuruluşların oluşturulması veya desteklenmesi, (vi) Damgalanma önlenemediğinde bu durumdan zarar gören kişiler, gruplar için hızlı bir şekilde psikososyal destek sağlanması, (vii) Damgalanan gruplarla odak grup görüşmeleri yapılarak hangi durumda, ne tür kanallarla etkilendiklerinin belirlenmesi ve ileriye dönük gerekli tedbirlerin alınabilmesi önerilmektedir” (CDC’ den aktaran Ertem, 2020, s. 137).

3. Metodoloji

Çalışma kapsamında Covid-19 ve damgalama ilişkisinin araştırılması amacı ile yapılandırılmış açık uçlu görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu teknikte tüm katılımcılara kısıtlı bir zaman diliminde aynı sorular sorularak görüşmeci etkisinin azaltılması sağlanır ve verilerin değerlendirilmesi kolaylaşır (Kümbetoğlu, 2015: 76). Çalışma kapsamında tüm katılımcılara aynı sorular sorulmuş ve görüşmeci etkisinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Katılımcılar Covid-19 atlatmış olmaları yahut temaslı olmaları ve karantina sürecini evde geçirmiş olmaları kriterlerine göre belirlenmiştir. Araştırma kapsamında katılımcılara sorulacak sorular literatüre uygun şekilde hazırlanmıştır. Katılımcılara kartopu örneklem tekniği (Neuman, 2020: 434) ile ulaşılmıştır. Görüşmeler pandemi sürecinde yüz yüze yapılamamış, görüntülü görüşme uygulamaları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında 7 kadın ve 5 erkek katılımcı ile görüşülmüştür. Katılımcı listesi aşağıda tablo halinde gösterilmiştir. Görüşmeler çözümlendikten sonra bulguların dört kategori altında sunulması uygun görülmüş ve araştırma bulguları aşağıda doğrudan alıntılar ile birlikte sunulmuştur.

Tablo 1.

	Cinsiyet	Yaş	Medeni Hal	Eğitim Düzeyi	Meslek	Hastalığa Yakalanma Tarihi
K1	Kadın	46-60	Evli	İlkokul	Ev Hanımı	Kasım, 2020
K2	Kadın	31-45	Bekar	Üniversite	Muhasebe	Şubat, 2021
K3	Erkek	18-30	Bekar	Y. Lisans	Maliye	Aralık, 2020
K4	Kadın	18-30	Bekar	Lise	Öğrenci	Eylül, 2020
K5	Erkek	18-30	Bekar	Üniversite	Doktor	Haziran, 2020
K6	Kadın	31-45	Evli	Lise	Ev Hanımı	Temmuz, 2020
K7	Erkek	61 +	Bekar	Lise	Emekli	Aralık, 2020
K8	Kadın	31-45	Bekar	Lise	Aşçı	Kasım, 2020
K9	Kadın	46-60	Bekar	Ortaokul	Emekli	Şubat, 2021
K10	Erkek	46-60	Evli	İlkokul	Marangoz	Temmuz, 2020
K11	Kadın	18-30	Bekar	Lise	Kuaför	Mayıs, 2020 (Temaslı)
K12	Erkek	46-60	Evli	Lise	Esnaf	Temmuz, 2020

4. Bulgular

Bulgular 'Hastalığa Yakalanan Kişilere ve Yakınlarına Yönelik Dışlayıcı Söylemler ve Damgalama', 'Çinlilere Yönelik Damlama Söylemleri' ve 'Covid-19 ve Komplo Teorileri' olmak üzere üç kategori altında doğrudan alıntılar ile birlikte sunulmuştur. Bireyler yalnızca hastalığa yakalandıkları için yahut bir hasta ile temaslı oldukları için sosyal çevrelerinden dışlandıklarını ve toplum tarafından damgalandıklarını ifade etmişlerdir. Görüşmeler sırasında bazı katılımcılar medyanın da etkisi ile hastalığın ortaya çıkışı ile ilgili Çinlileri hedef göstermişlerdir. Ek olarak araştırma kapsamı dışında olmasına rağmen dört katılımcı da hastalığın ortaya çıkışı ve yayılımı ile ilgili komplo teorilerini sunmuşlardır.

4.1. Hastalığa Yakalanan Kişilere ve Yakınlarına Yönelik Dışlayıcı Söylemler ve Damgalama

Salgın hastalıklar söz konusu olduğunda bireyler hastalığa yakalanan kişi ve grupları suçlayabilmekte ve onlardan kaçınabilmektedirler. Bu durumun nedeni yeni ortaya çıkan ve sebebi bilinmeyen hastalıklar söz konusu olduğunda bireylerin hastalıktan nasıl korunabileceklerini bilmemesinden kaynaklanmaktadır. Covid 19 pandemisi sürecinde de hastalığa yakalanan bireyler, temaslıları ve yakınları toplum tarafından sosyal dışlanmaya maruz kalmakta ve damgalanabilmektedirler. Görüşmeler sırasında da katılımcılar Covid-19'a yakalanmış olmaları nedeni ile sosyal çevrelerinden dışlandıklarını ve damgalamaya maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bireyler hastalığı atlatıp karantina süreçleri bittiğinde dahi sosyal çevreleri tarafında dışlanmaya ve damgalanmaya maruz kalabilmektedir. Bir katılımcı (K3, 28, Maliyeci) hastalığı atlattıktan sonra iş yerine döndüğünde dışlayıcı tutum ve davranışlara maruz kaldığını şöyle ifade etmektedir:

"İnsanlar hastalığa yakalandığım için beni yargıladılar. Çünkü ben koronaya inanmıyordum. Beni bilinçsiz olmakla suçlayıp dalga geçtiler [...] İzolasyon sürecinde pek kimseyle görüşmedim ama karantina bittikten sonra hastalığım yüzünden iş yerinde ilk bir hafta dışlandım. Herkes benden korkuyor, çekiniyordu. Bana öcü gibi bakıyorlardı. Yanıma gelmek istemiyorlardı, beni kirli olarak gördüler sanki. Kahve molalarında yanlarına gittiğimde benden kaçıyorlardı. Bir seferinde bir arkadaşın evinde toplanacaklardı,

tesadüfen öğrendim ve arkadaşına sordum. Açıkça sen gelme dediler.”

Başka bir katılımcı (K11, 20, Kuaför) ise hastalığa yakalanmamasına rağmen temaslı olduğu için nefret söylemlerine maruz kaldığını, damgalandığını ve bu süreçte çok yalnız hissettiğini ve korktuğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Ben korona olmadım aslında. Burada kuaför çırağı yapıyorum ben. Kuaförler açılacağı zaman patron bizden korona testi istedi. Bir çalışma arkadaşımın birlikte hastaneye test yaptırmaya gittik. Arkadaşımın test sonucu pozitif, benimki negatif çıktı. B***** çok küçük bir yer ve hastalık o zamanlar B*****’da çok görülmemişti. Valilik resmi hesabında arkadaşım ve benim adımızı-soyadımızı, açık adresimizi ve görüştüğümüz kişileri paylaştı. Kapımıza polis diktiler. Valiliğin resmi hesabında yaptığı paylaşım hemen kaldırıldı evimize vali, belediye başkanı ve pek çok insan geldi özür dilemek için, bir sürü hediye gönderdiler ve paylaşımı yapan görevliyi kovduklarını söylediler. Ama olan olmuştu sosyal medyada haber çok hızlı yayıldı ve pek çok tehdit aldım. Hepsinin ekran görüntüsü duruyor. O zaman çok korkmuş ve utanmışım.”

Pandemi sürecinde sağlık çalışanları ve onların yakınları da dışlayıcı tutum ve davranışlara ve damgalamaya maruz kalmışlardır. Sağlık çalışanı bir katılımcı henüz hastalığa yakalanmadığı zamanlarda dahi ayrımcı tutum ve davranışlara maruz kaldığını ifade etmektedir.

“Ben doktorum. Sağlık çalışanı olduğum için hastanede herhangi bir dışlayıcı söyleme maruz kalmadım. Ama apartmanda konuşuyorlarmış ev arkadaşım söyledi. Apartmanda doktor korona olmuş aman dikkat edin o kata giderken falan diyorlarmış. Zaten hastalık çıktığından beri benden uzak duruyorlardı. Normal zamanda her gördüklerinde durdurup soru sorarlardı ama bu hastalık ortaya çıktığından beri benden kaçmaya başladılar. Özellikle ben korona olduktan sonra iyileştığım halde benimle aynı asansöre bile binmemeye çalıştılar. Her gün kapımı çalan insanlar selam bile vermemeye başladı.” (K5, 28, Doktor)

4.2. Çinlilere Yönelik Damlama Söylemleri

Tarih boyunca salgın hastalıkların ortaya çıktığı dönemlerde Çinliler pek çok kez damgalamaya maruz kalmışlardır (Artvinli, 2020, s. 47-48). Covid-19 pandemisi sürecinde de Çinliler

damgalamaya maruz kalmıştır ve geldiğimiz süreçte bu durum hala devam etmektedir. Hastalığın Çin’de ortaya çıkarak tüm dünyaya yayılması Çinlilerin suçlanmasına ve hedef gösterilmesine neden olmaktadır. Medyada korona virüs ile ilgili asılsız haberlerin dolaşıma sokulması ve hızlı bir şekilde yayılması da Çinlilerin damgalanmasında etkili olmaktadır.

Araştırmaya başlarken Çinlilere yönelik damgalama söylemlerinin yoğun olacağı tahmin edilmiş ancak görüşmeler sırasında yalnızca üç katılımcı hastalığın ortaya çıkışı ile ilgili Çinlileri hedef göstermiştir.

“Bence virüs Çinliler yüzünden ortaya çıktı. Ne bulsalar yiyorlar. Haberlerde gördüm bir keresinde köpekleri öldürüp yiyorlar. Yarasa, fare, hamam böceği ne bulsalar yiyorlar. Bizim kültürümüzde böyle bir şey yok, bu hastalık yarasadan bulaştı. Çinliler yarasa yemeseydi bugün böyle bir hastalık olmazdı.” (K7, 74, Emekli)

“Bence bu virüs Çinliler yüzünden ortaya çıktı. Virüs Çin’deki hayvan pazarları yüzünden ortaya çıkmış. Bir ara hayvan pazarları kapanmıştı ama yine açmışlar. Face’de okumuştum Dünya Sağlık Örgütü’nün pazarda araştırma yapmasına izin vermemişler. E bir şey saklıyorlar ki araştırmaya izin vermediler.” (K9, 58, Emekli)

4.3. Covid-19 ve Komplo Teorileri

Salgın hastalık dönemleri komplo teorilerini beslemektedir (Artvinli, 2020, s. 48). Komplo teorilerine inanç epistemolojik, varoluşsal ve sosyal güdüler tarafından belirlenmektedir. Kısacası kişiyi komplo teorilerine yönlendiren faktörler kişinin çevresini anlama, güvende olma ve çevresini kontrol etme isteğinden kaynaklanmaktadır (Douglas ve diğerleri, 2017, s. 538). Covid-19 da yeni ortaya çıkan ve sebebi bilinmeyen bir hastalık olmasından dolayı bireyler zaman zaman hastalığın ortaya çıkışı ve yayılımı ile ilgili olarak komplo teorilerine yönelebilmektedirler. Komplo teorilerine başvuranlar virüsün artan nüfusa karşı laboratuvar ortamında üretilmiş olabileceğini, ilaç endüstrisinin ekonomik kaygılarla bu hastalığı ortaya çıkarmış olabileceğini, kapitalistleşmiş ülkelerin gelişmemiş ülkelerin ekonomilerini zayıflatmak amacı ile bir biyolojik savaş başlatmış olabileceklerini ifade etmişlerdir.

Görüşmeler sırasında dört katılımcı da hastalığın ortaya çıkışı ile ilgili olarak komplo teorilerini sunmuşlardır. Ancak komplo teorileri bu araştırma kapsamının dışında olduğu için yalnızca önümüzdeki araştırmalara ve araştırmacılara kaynaklık etmesi amacı ile bulgulara eklenmiştir.

“Virüsün laboratuvar ürünü olarak üretildiğini düşünüyorum. Kapitalist ülkelerin iş birliği içerisinde bu hastalığı dünyaya yaydıklarını düşünüyorum. İlaç şirketlerinin de payı var bence, ilaç şirketlerinin kar elde etmek amacı ile yaptıklarını düşünüyorum. Gelişmekte olan ülkelerin pandemi ile ekonomilerini zayıflatmak, zayıf ülkeleri ise yok etmek üzere oluşturulmuş bir biyolojik savaş bence. Pandemi sonrasında yeni bir dünya düzeni, ekonomik para sistemi içerisinde sanal bir pazar alanı kurulacağını düşünüyorum.” (K3, 28, Maliye)

Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışmanın amacı Covid-19 pandemisi sürecinde hastalığa yakalanan bireylerin ve temaslıların hangi kanallarla ve nasıl damgalamaya maruz kaldıklarının araştırılmasıdır. Çalışma kapsamında literatür bölümünde salgın hastalıkların ortaya çıkışı ve tarihte pandemiler ve etkileri araştırılmıştır. Daha sonra salgın hastalık ve damgalama ilişkisi tarihten örneklerle açıklanmıştır. Covid-19 ve damgalama ilişkisinin incelenmesi amacı ile literatüre uygun olacak şekilde yapılandırılmış açık uçlu görüşme formu hazırlanmış ve kartopu örneklem tekniği ile ulaşılan 7 kadın ve 5 erkek katılımcıyla görüşme yapılmıştır. Görüşmeler pandemi nedeni ile görüntülü sohbet uygulamaları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler çözümlendikten sonra bulgular “Hastalığa Yakalanan Kişilere ve Yakınlarına Yönelik Dışlayıcı Söylemler ve Damgalama”, “Çinlilere Yönelik Damlama Söylemleri” ve “Covid19 ve Komplo Teorileri” olmak üzere üç kategori altında doğrudan alıntılar ile birlikte sunulmuştur. Komplo teorileri bu araştırmanın konusu olmamakla birlikte önümüzdeki araştırmalara ve araştırmacılara kaynaklık etmesi amacı ile bulgulara eklenmiştir.

Covid-19 pandemisi sürecinde damgalanan kişi ve gruplar görülmektedir. Çinliler, sağlık çalışanları, yurt dışından ülkeye dönenler, mülteciler, yaşlılar, yoksullar bu dönemde dışlayıcı söylemlere ve damgalamaya maruz kalmışlardır. Salgın hastalık

dönemlerinde dışlayıcı söylemlere maruz kalan ve damgalanan bir diğer grup da hastalığa yakalananlar, onların yakınları ve temaslıları olmaktadır. İnsanlar yalnızca hastalığa yakalandıkları için toplumdaki dışlanabilmekte, nefret söylemleri ile karşılaşabilmektedirler. Bu durum hasta bireylerin yardım talebini reddetmelerine dahi neden olabilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri Hastalık Koruma ve Kontrol Merkezi (CDC) Covid-19 pandemisi sürecinde hastalık ve damgalama ilişkisinin önlenmesi amacı ile damgalanan gruplarla odak görüşmeleri yapılarak hangi durumlarda ve ne tür kanallardan etkilendiklerinin tespit edilmesi ve böylece ileriye dönük tedbirlerin alınmasını önermektedir (CDC' den aktaran Ertem, 2020, s. 137). Bu bağlamda çalışma kapsamında hastalığa yakalanan bireyler ve temaslı bireyler ile görüşmeler gerçekleştirilmiş ve bireylerin hangi durumlarda ve nasıl damgalamaya maruz kaldıklarının araştırılması amaçlanmıştır.

Bulgulara göre ev hanımları dışlayıcı söylemlere ve damgalamaya maruz kalmadıklarını ifade etmişlerdir. Fakat kamusal alanda daha çok yer alan çalışan kesimin bu süreçte kamusal alandan dışlandıkları ve damgalamaya maruz kaldıkları gözlemlenmiştir. Görüşmeler sırasında medyada hastalığın sunumunun damgalama söylemlerini artırdığı tespit edilmiştir. Çinlilere yönelik damgalama söylemleri de medya üzerinden inşa edilmektedir. Görüşmeciler haberlerde gördükleri hayvan pazarları yahut Facebook'ta okudukları haberler üzerinden Çinlileri hedef göstermişlerdir. Ev hanımları ise hastalığın ortaya çıkışı ile ilgili ağırlıklı olarak kaderci söylemlere başvurmuşlardır. Hastalığın ortaya çıkışı ile ilgili bir grubu hedef göstermemişler, hastalığın ortaya çıkışını "Allahtan geldi" ve "Olacağı varmış" gibi kaderci söylemlerle ifade etmişlerdir. Hastalığın ortaya çıkışı ile ilgili dört katılımcı da komplo teorilerine başvurmuştur. Komplo teorilerine salgın hastalık dönemlerinde sıklıkla başvurulmaktadır. Görüşmeler sırasında yüksek eğitimli katılımcılar hastalığın ortaya çıkışını ağırlıklı olarak komplo teorileri ile açıklamışlardır. Komplo teorilerine başvuranlar virüsün artan nüfusa karşı laboratuvar ortamında üretilmiş olabileceğini, ilaç endüstrisinin ekonomik kaygılarla bu hastalığı

ortaya çıkarmış olabileceğini, kapitalistleşmiş ülkelerin gelişmemiş ülkelerin ekonomilerini zayıflatmak amacı ile bir biyolojik savaş başlatmış olabileceklerini ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak görüşmeler sırasında hastalığa yakalanan kişiler ve temaslılarının yalnızca bir hastalığa yakalandıkları için yahut bir hastanın yakını oldukları için dışlayıcı söylemlere ve damgalamaya maruz kaldıkları gözlemlenmiştir. Çinliler pandemi sürecinde hastalığın Çin’de ortaya çıkmış olması sebebi ile ve medyanın da etkisiyle damgalanan bir diğer grup olmaktadır. İslam kültürünün kaderci niteliğine bağlı olarak bazı katılımcılar hastalığın ortaya çıkışı ve yayılımı ile ilgili olarak bir grubu hedef göstermemiş, hastalığı kaderci söylemlerle açıklamışlardır. Covid-19 ile ilgili bir grubu yahut ırkı hedef göstermeyen katılımcılar kaderci söylemlerin dışında komplo teorilerine başvurmuşlardır.

Tarih boyunca salgın hastalıklar söz konusu olduğunda damgalanan gruplar olmuştur. Geldiğimiz süreçte Covid-19 ve damgalama arasında da pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Bireyler yeni ortaya çıkan ve sebebi bilinmeyen salgın hastalıklarda bir grubu hedef gösterme eğilimindedirler. Damgalamanın önlenmesi amacı ile bu konuda bilinçlendirme kampanyaları yapılmalıdır. Ek olarak bu süreçte hastalığa yakalanan bireylerin ve temaslılarının durumlarını gizlememeleri ve tedaviden kaçınmamaları için Covid-19 ve damgalama ilişkisini inceleyen çalışmalar desteklenmelidir. Böylece bireylerin nasıl ve hangi kanallar aracılığı ile damgalamaya maruz kaldıkları ortaya çıkarılabilecek ve önlemler bu kapsamda geliştirilebilecektir.

Ek olarak önümüzdeki araştırmalarda yapılandırılmış açık uçlu görüşme tekniğinin yanı sıra anket tekniği de kullanılabilir ve böylece daha fazla katılımcıya ulaşılabilir. Bu çalışma Mayıs, 2021’de yapılmıştır. Bir yıl sonra çalışma tekrarlanabilir ve böylece aşı yaygınlaştıktan sonra damganın seyrinin nasıl değiştiği incelenebilir. Böylelikle aşının yaygınlaşması ve damgalama arasında da bir korelasyon olup olmadığı açığa çıkarılabilir. Aynı zamanda önümüzdeki çalışmalarda komplo teorileri kategorisi altında katılımcılara aşı hakkındaki görüşleri de sorulabilir. Böylelikle bireylerin niçin aşı karşıtı yahut aşıya

karşı güvensiz oldukları tespit edilebilip bu doğrultuda kamuoyunda bilinçlendirme kampanyaları yapılabilir.

Kaynakça

- Artvinli, F. (2020). *Salgınların Tarihi: Toplumsal ve Siyasal Açından Kısa Bir Bakış*. Türk Tabipler Birliği. Mayıs 2021
- Atalay, S. (2020). Pandemi'nin Sosyolojisi: Dünya Pandemi Tarihi, Küreselleşme ve Risk Toplumu Tartışmaları Temelinde Covid-19. *Doğal Afetler: Pandemi ve Deprem*. İçinde Ankara: Gazi Kitabevi.
- Başterzi, A. D., Cesur, E., Güvenç, H. R., Taşdelen, R., & Yılmaz, T. (2020). *Covid-19 ve Damgalanma 129*. Ankara: Türk Tabipler Birliği. Mayıs 2020 Tarihinde Alındı
- Bhanot, D., Singh, T., Verma, S. K., & Sharad, S. (2021). Stigma And Discrimination During Covid19 Pandemic. *Frontiers In Public Health*(8), 1-11.
- Douglas, K. M., Sutton, R. M., & Cichocka, A. (2017). The Psychology Of Conspiracy Theories. *Current Directions In Psychological*, 26(6), 538-542.
- Ergin, K. (1995). Aids'te Korunma ve Sağlık Kuruluşlarında Hiv Enfeksiyonu Kontrolü. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 11(1), 125-134.
- Ertem, M. (2020). Covid-19 Pandemisi ve Sosyal Damgalama. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 135-138.
- Goffman, E. (2014). *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem Ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

- Link, B. G., & Phelan, J. C. (2001). Conceptualizing Stigma. *Annual Review Of Sociology*, 27, 363-385.
- Malas, E. M., & Malas, H. S. (2021). Covid-19 Döneminde Sağlık Çalışanlarında Damgalama ve Damgalanma Algısının Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(40), 172-197.
- Neuman, W. L. (2020). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri* (Cilt I-II). (Ö. Akkaya, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Özkoçak, V., Koç, F., & Gültekin, T. (2020). Pandemilere Antropolojik Bakış: Koronavirüs (Covid19) Örneği. *Turkish Studies*, 15(2), 1183-1195.
- Parıldar, H., & Dikici, M. F. (2020). Pandemiler Tarihi. *Klinik Tıp Aile Hekimliği Dergisi*, 12(1), 1-8.
- Samancı, M. (2019). Küresel Bir Salgın: Covid-19. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(1), 6-11.
- Soysal, G. (2020). Koronavirüs Salgını ve Yaşlılık. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (Asead)*, 7(5), 290-301.
- Tunç, A., & Atıcı, F. Z. (2020). Dünyada ve Türkiye’de Pandemilerle Mücadele: Risk ve Kriz Yönetimi Bağlamında Bir Değerlendirme. *International Journal Of Social Sciences*, 5(2), 329-362.
- Turna, N. (2011). İstanbul’un Veba ile İmtihani: 1811- 1812 Veba Salgını Bağlamında Toplum ve Ekonomi. *Studies Of The Ottomon Doman*, 1(1), 1-36.
- Yaşar, Ö., & Avcı, N. (2020). Değişen Yaşlılık Algısı: Covid-19 ile Damgalanan Yaşlılar. *Turkish Studies*, 15(4), 1251-1273.
- Yıldırım, S. (2020). Salgınların Sosyal-Psikolojik Görünümü: Covid-19 (Koronavirüs) Pandemi Örneği. *Turkish Studies*, 15(4), 1331-1351.
- Yılmaz, Y., Erdoğan, A., & Çiçek, H. (2021). Covid-19 ve Damgalama. *Kocaeli Medical*, 10(1), 47-55.

Yılmaz, Y., Erdoğan, A., & Hocaoğlu, Ç. (2021). Covid 19 ve Damgalanma. *Kocaeli Medical Journal*, 10(1), 47-55.

Yolun, M. (2012). *İspanyol Gribinin Dünya ve Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri*. Adıyaman.

Zolnikov, T. R., & Furio, F. (2020). Stigma On First Responders During Covid-19. *Stigma and Health*, 5(4), 375-379.